և տղիտու թիւն հաւասարապատիւ են նորա մօտ։ Ահա՛ն այսպիսեաց վերայ կ'ողբար մեր սքանչելի մատենագիրն Եղիշէն։ Մտաւոր կոյրն իրրև երկշտ իւր չդիտցած մէկ դիպուած պատահելուն պէս կ'ստեղծ կ'սարսափի։ Թէ որ արեգակն խաւարի, լուսին բռնուի, գիտաւոր երևի, հրաբուլիս բորբոքի, գեանաշարժ լինի՝ մէկ խօսքով, ինչ և իցէ երևոյթ մի պատահի բնութեան մէջ, կ'ողբայ, գուշակութիւններ կ'հանէ, թէ մահատարածամ կամ պատերազմ պիտի լինի, և կամ թէ աշխարհիս վերջ հասեր է։ Մտաւոր կոյրն իրրև թանձրամիտ դարուս լուսաւորութեան, ճարտարութեան, արհեստները, գիտերը խաբեբայական հնարք կ'համարէ, լրագրաց, ամսագրաց և օրագրաց վերայ իրրև փողի որոգայթից վրայ կ'նայի, նորանք միայն այլ և այլ պիտոյից համար գործածելու կ'ժողովէ և ո՛չ թէ կարգալու։ Ընթերցողի վերայ անմտութեամբ կ'ծիծաղի. այս բաւական չէ. կարեկցելով կ'մօտենայ, ցնդարանութեամբ կ'յանդիմանէ թէ՛ «Ել փող վաստկելուդ նայէ, դոքա փոր չ'են կշտացնել», եթէ ընթերցողն այս յիմար յանդիմանութեան անլուր գոնուի, վրան կ'բարկանայ։ Բայ ի սորանից՝ իրեն պէս վայրենամիտ մարդկանց հետ ընկերացած կատակի կառնու նոցա, որոնք որ իրենց ազգայնոց կամ ընկերաց համար ցաւակցութեամբ կ'խորհրդածին կամ կրանախօսեն, որով շատ աշխոյժ և զգայուն, բայց դիւրարեկ սրտերու յուսահատութեան առիթ կուտայ։ Մտաւոր կոյրն եթէ ընկերութեան մէջ մտնէ, մէկին կամ միւսին օրտակար խօսակցութիւնները կընդհատէ, առնիմաստ և անվախճան խօսքերով ունկնդրաց լսելիքը կ'ձանձրացնէ։ Եթէ շխնն, ձեռքով կ'զրդէ, սելու կ'ստիպէ, սուտ և անիրաււ շարփադիկ կ'սկսի։ Մտաւոր կոյրն սիրամարդ ձեացած ագուակ պէս մեծարանութիւններով իւր աղնուականութեան վերայ կ'պարծի, «աշխարհիս վերայ բան չէ մնացած, որ զլիւս չէ անցած», ասելով ինք զինքն իմաստուն կամ բաղմափորձ կ'ձեացնէ, թէ և արդեամբ զուրկ։ յիմարները իմաստուն կը կարծէ, իմաստունները մարդկութեան փասակար կ'համարի։ Քո իրովի առակին մէջ յիշատակուած իշուն պէս արբորի կիկիլիկունը ստիակի քաղցրա՛նուագ դայլայիկներէն գերազանց կ'համարի։ Զար-

մանք չ'է՛ միտք կոյր և մտաց ծնունդ և դատողութիւն և ս կոյր, «ո՛չ քաղնն ի փշոց խաղող կամ ի տատասկէ թուղ», Մտաւոր կոյրն եթէ իրեն պէս կոյր բաղդի հանդիպի, կամ հարստութեան կամ մի աստիճանի հասնի, ինքն զինքն աստուածացեալ կ'կարծէ, թէ և այն էն է՛ միայն փալանն աւելացած բոտ առածին։ Կ'սկսի իւր առաջին շարժուածոց կամ կենցաղավարութեան անխորհուրդ կերպով փոփոխութիւն տալ, կամ լուս և ս սել, նորոգել իւր անմտութիւնը, իւր հաւասար ընկերները, թէ և հասկացողութեամբ իրմէ բարձր, արհամարհել անպատուութիւն կը համարի նոցա ժպիտը կամ հայեցուած ցոյց տալ թո՛ղ թէ խօսել։ Եթէ հազիւ ուրեմն պատահի խօսել, անվայել մականուններով կատակի կառնու, մինչդեռ ինքն ո՛չ միայն կատականաց, այլ և ողբալու արժանի է։ Մտաւոր կոյրն ճանապարհին բարձրաստիճան անձանց հետ կուղէ տեսնուիլ, ո՛չ թէ նոցա կատարելութենէն օգուտ քաղելու մտք և կամ թէ մի հարկաւոր գործով, այլ որպէս զի յաջ տեսողաց փառաւորուի, եթէ առանձին առիթ լինի հարցնելու, թէ՛ «Ի՞նչ կ'սուսէիք», այն ժամանակ աշխատասէր եզան զուլս նստած ձանձին պէս, որ կպարծէր թէ, այսօր մինչև երեկոյ արտ վարեցինք, այս ակտամիտն էլ կսկսի մեծամեծ գործողութիւններ պատմել միշտ յոգնակի դէմքով, այսինքն խօսեցանք, պատմեցինք և շնքը։ Մտաւոր կոյրն շողբորթներու խօսքէն խեղճ կ'սարուի, շահասիրաց թակարդը կընկնի, ինքն թէ և սեւափետուր ազաւ մը, թէ և սոսկական, թէ և գոհհիկ Բայց եթէ իրեն ասելու լինին թէ գեղեցկափայլ աղանի ես, կամ բարձրաստիճան ոմն ես, և կամ թէ տաղանդաւոր անձն ես. ողորմելին կ'հաւատայ, ինքն զինքն այնպիսի յատկութեանց տէր կ'համարէ. այնուհետև իւր վերայ չափազանց համարումն զգալով, կ'մոռանայ իւր տկարութիւնը, իրեն անյարմար և իրեն խեղքէն շատ բարձր գործոց կամ պաշտօններու հասարակութեան մէջ ձեռնամուխ կ'լինի. որով ամեն անգամ ծիծաղանաց տեղիք կ'դառնայ։ Մտաւոր կոյրն ծայրիւ մտաց հազիւ ուսման ճաշակը առած, զրականական ասպարէզ կիջնէ, զզուելի գրուածներով մատենագրի անուն կուղէ ժառանգել, ինքն մի մտաւորական տկար

Թերսիտէս: Աքիլիսայ քաջաբանջ նահատակութեան թեակոխել կ'ցուցանէ, ինքնաբերական սրխալ հեղինակութեամբ, տգէտ և անձնահարութեամբ հաստատուն լեզու մը կամ գրականութիւն խախտելու կ'յանդգնի, որով արժանապէս իմաստակի անուն կ'ժառանգէ: Մտաւոր կոյրն տգէտ երեւելու երկիւղէն ընկերութեան մէջ վիճաբանութեան ժամանակ յայտնի ճշմարտութեան դէմ կ'հակառակի, առաջադրեալ խօսակցութեան նիւթէն կ'փախչի, իւր տղիտութիւնը նախ զանազան անյարմար դարձուածոց քօղով ծածկել կ'ընայ. բայց երբոր իւր հմուտ զիմակացին զօրեղ և հաւաստի փաստերէն յաղթահարուի, իսկոյն կ'բանայ իւր ապերասան բերանը, հայհոյութիւններ կ'ժայթքէ, որով և ընկերական ատեան խռովութեամբ և անտանկի կոխներով կ'լեցնէ: Մտաւոր կոյրն իբրև ծանծաղամիտ որ և իցէ լուր եթէ ականջին հասնի, կ'հաւատայ, ստուգութեան երաշխաւորութիւն իւր վերայ առնելով կ'տարածէ. դատարկարանութեամբ ամեն տեղ կ'շրջի. ուրիշներէն իրեն հաւատացած գաղտնիքը աշխարհին կ'յայտնէ և իրաւամբ խորհուրդներէն և ընկերութիւններէն իբրև անհաւատարիմ կ'մերժուի, անարժան ոչ մէկի բարեկամութեան: Մտաւոր կոյրն շնչին պատճառի համար և շատ անգամ առանց պատճառի ընդդէմ իրաւանց՝ իւր ընկերի վերայ կ'յարձակի, նախատալից խօսքերով կ'անպատուէ, երգիծական մականուններով նորա սիրտ կ'խոցէ, որով իրեն պէս մտաւոր կոյրերու ծիծաղ կ'շարժէ, իսկ իմաստնոց տիրութիւն կ'պատճառէ: Մտաւոր կոյրն իբրև վայրենի հակառակ մարդկեղէն կամ ազգային զգածման՝ իւր ընկերի ձախորդութիւնը իրեն համար երջանկութիւն կ'համարի, նորա բանտ մտնել իրեն համար հարսանիք կ'համարէ, նորա դէմ նախատանց կամ պարսաւանաց իբրև իրեն գովեստներու վերայ կ'ուրախանայ, ամեն ընկերութեանց մէջ նորան կ'վատարանէ, նորա հանդերձի ծայրին անգամ շուղեր քսուիլ որպէս զի ըստ իւր կարծեաց ինքն ևս չ'աղտոտուի. և որ աւելի զարմանալին է, սուր կ'առնէ կ'վաղէ. եթէ իւր ընկերի վերայ մի ողջ անգամ գտնէ, զայն ևս կ'վիրաւորէ: Մտաւոր կոյրն արտաքին թշնամեաց յարձակման ժամանակ, իւրայնոց հետ գո-

վելի հաւասարութեամբ միանալու, ամենայն ճիշմարտաց զիմադրելու, նոցա բանութեան տեղիք չ'տալու՝ որով իրենց բարոյական և նիւթական ազատութիւնը պաշտպանելու փոխանակ, կ'երթայ նոցա հետ կ'ընկերանայ. սնտոի յոյսերէ և խոստումներէ խարուելով, նոցա շարութեան գործիք կ'ըզառնայ, իւր ընտանեկան սրբազան գաղտնիքներ նոցա հաղորդելով, սոսկալի մասնտու առաջնորդութեամբ նոցա անազօրոյն սուրբ իւր տուն կ'ըհրաւիրէ. իւր անմեղ ընտանիքը նորան ծորակ կ'ըպատրաստէ, թէև ինքն իւր զարշիկ մասնութեան վրէժը ամենէն առաջ կ'լուծանէ, և իւր արժանահաս սատակմանէն վերջ նցովից և անիծից յիշատակ կ'թողու աշխարհիս վերայ: Մտաւոր կոյրն իւր հայրենեաց կամ ազգի անունով կոչուիլ ամօթ կ'համարի, իւր ազգը կ'արհամարհէ, նորա գովելի յատկութեանց, սովորութեան, ընաւորութեան, լեզուին և գրականութեան վրայ կ'ծիծաղի, կապիկի պէս որ և իցէ պարսաւելի սովորութեանց կ'յարմարի, կ'սիրէ օտարաց հակամիտել, քան իւրոցն: Մտաւոր կոյրն մարդկութեան գերազոյն վախճանին անծանօթ անասնական զրութեամբ ինքն զինքն կերակրոյ կամ բնակելեաց համար ստեղծուած լինել կ'կարծէ, շարունակ սրանց իւր խօսակցութեան առարկայ կ'դարձնէ. «աշխարհ մեռնել կայ, ուտենք խմենք, միայն մեզի այս վաստակ կ'մնայ», «ստելով, աշխատասիրաց վերայ կ'ծիծաղի. իւր որդոյն դատարկութեան վերայ անփոյթ կ'գտնուի. որկրամոլութեամբ կըլուարձանայ առատօրէն ծախքով, բայց իւր զուակաց կրթութեան համար կ'ժողաբանայ մի կապիկ վճարել, Մտաւոր կոյրն իւր անգործ և թանկագին ժամանակ կ'կորցնէ ի զուր, իւր պատուական կեանք անհօգութեամբ կ'անցուցանէ, իւր երիտասարդական արդիւնքեր պայծառափայլ ամառնային օրերում, փոխանակ վաստակասէր միջիւնի պէս իւր պիտոյքը ամբարելու, անատակութեամբ, դատարկութեամբ, կամ ըստ առակին ծիծառանց պէս երգոց քաղցրութեամբ և անվայել զբօսանքներով կ'վարուի. որով ծերութեան ժամանակ սովամահ կրկորնչի: Մտաւոր կոյրն անխոհմտութեամբ իւր կարողութենէն վեր մեծամեծ գործողութեանց կ'ձեռնարկէ, տան պատը կամ մէկ անկիւնը ծռու երե-

ւակայելով, ահագին տներ կ'քանդէ, նոր կ'սկսի շինել, բայց չի կարող կատարել: Մեծածախ հաց-կերոյթներով ամեն օր հացկատակները խնձոյքի կ'հրաւիրէ, շուրջ հագուստներով իւր զուակներ կ'զարդարէ, քիչ ժամանակէ յետոյ դառն աշխատութեամբ վաստակուած գրամը կ'վատնէ, մեծագումար պարտուց տակ կ'ընկնի, եթէ անամօթին մէկն է, կ'զլանայ հատուցանել անանկութիւն հրատարակելով, իսկ եթէ ամօթխած, կ'թողու իւր ընտանիքը և սիրասուն զուակները ողբոց և կարօտութեան մէջ, դառնութեամբ սրտի հայրենիքէն կ'մեկնի. կեսաւուր մայրաքաղաքներ կ'զիմէ ի խնդիր շահու ի հատուցում պարտեաց: Մտաւոր կոյրն իւր երջանկութիւնը միշտ հարստութեան մէջ կ'որոնէ. ուստի միշտ իւր վիճակից կ'տրանջէ. հարուստ մը տեսնելու պէս, թէ և անտեղեակ նորա ներքին ցաւերուն, ի խոր սրտէ կ'հատաչէ, բիւրաւոր երանիններ նորա ետեւէն կ'արձակէ. մի չըքնաղակերտ տուն կամ պալատ տեսնելու պէս, «Երջանիկ կ'լինէի, եթէ ես ևս այսպիսի մէկը ունենայի», ասելով իւր սիրտը կ'վերաւորէ, երազայտ կարծիքներով կ'զգածուի. դու միշտ քարոզէ

նորան թէ «մարդս ամեն վիճակի մէջ ևս կարող է երջանիկ լինել, միայն եթէ բաւականասէր լինի», նա չի համոզուիր, և շատ անգամ այսպիսի անկարգ ցանկութեան համար զանազան վտանգաց ենթարկուելով իւր կեանքը չարաչար կ'կորցնէ:

Ահաւասիկ մտաւոր կուրուութեան վնասակար հետևանքները, զոր ի մասնէ թուեցի, որոյ ուրիշ բազմաթիւ չարաղէտ արկածները նկարագրել ճարտար գրչաց թողլով: Սոցանով կարծեմ՝ բաւական կ'հասկացուի թէ որքան անտանելի է մտաց տեսութեան կուրուութիւնն քան զաչաց:

Գաստիարակութիւն գաստիարակութիւն, բարերար արեղակնոյ աշխարհի, ե՞րբ պիտի արձակես կատարկապէս քո կենսատու ճառագայթները՝ և լուսաւորես այս կոյրացելոց մտաց թանձրամած խաւարը. որով ճշմարտութեան և ստու-թեան վերայ որոշ գաղափար ունենալով, խզն իրենց տգեղութեան, թշուառութեան և բարոյական ստրկութեան կապերը, երջանիկ և բարեաստիկ կեանք ունենան աշխարհիս վերայ:

Մաղստ Պլուզեան

Նորոգ թեղ աս նորոգ օր
Ո՛ւրարապ, շնորհաւոր:

Ի նազ ի ճեմ, Արարատ, նորոգ տարի, նորոգ օր
Գայ մեր կենաց յասպարէզ զմուտ գործել նոր ի նոր.
Նոր սահմանին ի գլուխ կացեալ ձգէ զիւր ակնարկ
Գիտել անտի յանցելում զոր գործք եղեն և ձեռնարկի
Գործոց մերոց զծրար յինքն ամբողջեալ ի կնիք՝
Նորոյն ի ղեկ ձեռնամուխ գայ ի հանդէս զեղեցիկ.
Յուշիկ ոտից մեղմիկ քայլ՝ զքայլ փոխէ առաջին.
Նշանաւոր քայլափոխ, յոյս մե՛ծ ի գործ Արարչին.
Ժամանակին ի կոկորդ շատից նորոց սուղան խոր
Զնորութիւն մերկացեալ շրջանք արի յայն ի ձոր.
Հետոց նոցին չ'է յերև, չ'է երևոյթ մեզ ի տես,
Գնաց և այս նոր տարի յաւար մատնի նոցայն պէս:
Սաղէս կենաց, Արարատ, մերոց նոր օր, նոր արև
Ժպտի թէպէտ ի ծիծաղ, խնդայ ի դէմ զեղերև,
Մուծ ստուերին ի ծածկոյթ ունի ծածկիլ յախտեան.
Որոյ ելբեն մահացու չ'եղև զիտակ յիւր ի կեան: